

Orka's en schapengaas tegen aalscholvers

Tekst: Rob Buiten

Fotografie: Rob Buiten,

Rob Kraaijeveld,

Sportvisserij Nederland

De European Anglers Alliance lobbyt in Brussel voor een vogelvrijverklaring van hun concurrent, de aalscholver. Jan Kamman van Sportvisserij Nederland heeft zo zijn eigen strategie. “We zullen meer veilige havens moeten creëren voor de vissen in visvijvers. En we proberen de aangeboren angst van de aalscholver voor orka's te benutten.”

Zo aan de rand van de visvijver in Belfeld merk je er niet veel van. Maar onder het oppervlak moet dat wel anders zijn. “Steek je hoofd maar onder water”, grapt Jan Kamman, ‘projectleider aalscholver’ bij Sportvisserij Nederland. “Onder die gele boei hangt een onderwaterluid-

spreker. Daar komt om de zoveel seconden zeventig tot negentig decibel orkageluid uit. Dat is echt indrukwekkend!” De speaker is met een lange kabel verbonden aan het werkschuurtje van hengelsportvereniging ‘De Stuwkanter’s’ uit Belfeld. Zodra een lichtsensoren op het raam van het gebouwtje signaleert

dat het dag wordt, gaat de geheugenchip met orkageluiden aan het werk. Tot het 's avonds weer donker wordt. “De aalscholvers komen hier normaal gesproken vooral in de ochtend foerageren”, weet Kamman. Een half uurtje na zonsopgang lijkt het er dus op dat de orkageluiden hun werk doen: er is

De aalscholver is een zeer effectieve visser.

geen aalscholver te zien. Wel een wilde eend, wat meerkoeten en twee grauwe ganzen. Maar Tom Bangma, student Watermanagement en stagiair bij Sportvisserij Nederland, helpt ons uit de droom. “Samen met een aantal vrijwilligers hou ik iedere ochtend deze vijvers in de gaten. Het is gewoon stom toeval dat er hier nu geen aalscholvers zitten. De speakers zijn nu een paar weken geïnstalleerd en we hebben wisselende resultaten. Laatst was er een groepje aalscholvers dat zich niks aantrok van de geluiden en gewoon doordook en -viste. Een andere keer waren er twee aalscholvers die na een paar korte duiken direct op de kant gingen zitten en nadat hun vleugels droog waren wegvlogen.”

“In een visvijver bij Helden, even verderop, hebben we ook speakers geïnstalleerd. Daar werkten ze van het begin af aan wél goed. Op de eerste dag zagen we vijf aalscholvers naar beneden duiken en een paar tellen later, na het eerste geluid, schoten ze weer omhoog. Ze keken driftig in het rond en gingen vervolgens op de kant zitten. Op een enkeling na hebben we in die vijver sindsdien geen aalscholver meer gezien.”

Genetisch ingebakken angst

De ervaring uit Helden strookt met de verhalen van de fabrikant van de apparatuur, Cormoshop. Kamman: “Het idee komt uit Frankrijk; waar het systeem ook goed lijkt te werken. De achterliggende gedachte ervan is dat aalscholvers van oorsprong onder meer op de Atlantische Oceaan voorkomen. Daar hebben ze waarschijnlijk te vrezen van orka's. Die angst zit wellicht zo stevig genetisch ingebakken, dat aalscholvers nu nog steeds een aangeboren afkeer hebben van orkageluiden. Vogels die in hun evolutionaire geschiedenis nooit met orka's in contact zijn geweest – zoals wilde eenden, futen, meerkoeten of ijsvogeltjes – trekken zich dan ook niets aan van deze geluiden. Maar blijkbaar is er ook een verschil tussen Heldense en Belfeldse aalscholvers. Want waarom reageert de een wel en de ander niet op onze speakers? Er is al geopperd dat

De 'orka' staat op het punt om in de vijver te worden losgelaten.

Kooiconstructies van schapengaas bieden een schuilplaats voor vissen.

Aalscholvers kunnen vissen van fors formaat aan.

het 'bang-voor-orka-gen' maar in een deel van de populatie voorkomt. Misschien dat vogels die hun genetische 'roots' in de Oostzee hebben, waar geen orka's voorkomen, niet bang zijn."

Biologie van de koude grond

Kamman geeft het grif toe: de genetische theorie is een beetje biologie van de koude grond. "Met dit experiment pretenderen we dan ook bepaald geen wetenschap te bedrijven. Het is vooral een veld-experiment om te zien wat we aan het aalscholverprobleem kunnen doen. Want dat deze hengelsportvereniging een probleem heeft is evident. Er wordt hier jaarlijks voor honderden euro's aan pootvis uitgezet. Dat is voor een vereniging niet vol te houden als de aalscholvers vervolgens alles eruit vissen."

Tegelijk neemt Kamman het de vogels ook niet echt kwalijk. "Het zijn slimme en mooie beesten. Jaren geleden vertelde je het thuis als je tijdens een dagje vissen een aalscholver had gezien. Maar uit de tellingen van SOVON-vogelonderzoek blijkt zonneklaar dat deze dieren de afgelopen decennia enorm in aantal zijn toegenomen. Dat merk je dan ook op dit soort onnatuurlijke vijvers waar het voedsel voor de aalscholver voor het grijpen ligt." In dat onnatuurlijke schuilt meteen een andere mogelijke oplossing voor het probleem van de sportvissers, denkt Kamman. "Deze hengelsportvereniging heeft in een hoekje van de vijver kerstbomen laten afzinken. Her en der zie je nog net een topje boven het water uitsteken. De naalden vallen er binnen de kortste keren af, maar de takken blijven als een fijnmazig netwerk staan. Tot voor kort zag je dat aalscholvers in slagorde de vis naar deze hoek drevon om ze vervolgens op te eten. Nu vinden de vissen in het netwerk van dode kerstbomen een veilige schuilplaats."

Kooien van schapengaas

Enkele tientallen kilometers verderop, in de drie visvijvers van Hengelsportvereniging 'Ons Vermaak' in Bergeijk, heeft Sportvisserij Nederland onlangs een duurzaam alternatief geïnstalleerd voor de kerstbomen uit Belfeld. Als een dambord zijn net onder het water-

oppervlak enkele tientallen vlakken zichtbaar. Kamman: "We hebben met behulp van schapengaas 69 units van 3x3 cilinders gemaakt, waarbij elke cilinder een doorsnede heeft van plusminus 80 centimeter. Elke unit heeft ongeveer een inhoud van 7,5 m³ De bovenkant van de unit staat een paar decimeter onder het wateroppervlak. Om en om hebben we daar stukken schaduwdoek op bevestigd. In totaal hebben we daarmee bijna vijfhonderd kubieke meter kooi gemaakt, deels met en deels zonder schaduw, waar de vissen wél in kunnen maar de aalscholvers niet. Het zijn in deze behoorlijk onnatuurlijke vijvers veilige schuilplaatsen voor de vissen. En omdat het harde structuren zijn en geen netten, raken de vogels er ook niet in verstrikt." Sjaak Jansen, de voorzitter van Ons Vermaak, is enthousiast. "Het is nog te vroeg voor echte conclusies, maar het lijkt te werken. In de vijver waar we de kooien hebben geplaatst zien we niet veel aalscholvers meer, in de vijver ernaast wel."

Vogelvrij verklaard

De orkageluiden en schuilkooien zijn een opvallend initiatief in het licht van de keiharde lobby van de European Anglers Alliance, EAA. Die ijvert bij de Europese volksvertegenwoordigers in Brussel immers voor een vogelvrijverklaring van concurrent aalscholver. Kamman snapt die lobby wel. "Sportvissers raken domweg geld kwijt aan de aalscholvers. Beroepsvissers kunnen schade door vogels nog claimen bij de overheid. Maar de hobbyvissers niet. Dat is eigenlijk vreemd, als je bedenkt dat de hele sportvisserij in Nederland economisch gesproken een veel grotere omvang heeft dan de beroepsvisserij." Toch zet Kamman de lobby om de aalscholver zijn beschermde status te ontnemen liever niet op de voorgrond. "Je moet, zeker in een gecultiveerd land als het onze, streven naar een duurzame oplossing voor vissen, hengelaars én aalscholvers. Die vogels zijn een wezenlijk onderdeel van de natuur waar ik als hengelaar ook van geniet. Zeker die schuilkooien kunnen daar volgens mij een goede bijdrage aan leveren."

3FM uit de luidsprekers

Mennobart van Eerden, ecooloog bij Rijkswaterstaat, houdt zich al vele jaren met aalscholveronderzoek bezig. "Zo'n nieuw experiment zoals nu met het orkageluid brengt je altijd weer op nieuwe ideeën", zegt hij. "Ik ben daar op zich wel een voorstander van. De kunstmatige vijvers kunnen ons zo ook iets leren over het gedrag van vissen en vogels. Ik ben ook heel benieuwd naar de reactie van de vissen op het orkageluid. En als een soort controle om de 'genetisch vraag' te kunnen beantwoorden moet je eigenlijk ook ander hard geluid, zeg Radio 3FM, onder water op sommige vijvers uitzenden."

Met de schuilkooien zijn ook in Engeland goede ervaringen opgedaan, vertelt Van Eerden. "Ze gaan daar zelfs nog veel verder door halfnatuurlijke drijfkillen aan te bieden, waar de vis kan schuilen. De uitdaging op termijn zit hem natuurlijk in het vinden van een aanvaardbare aanpassing in viswater, zodanig dat vis en vogels elkaar niet in de weg zitten."

'Deuk' in brasempopulatie

Van Eerden doet al meer dan een kwart eeuw onderzoek naar aalscholvers, met name rond het IJsselmeer. Zo heeft hij al dertig jaargangen braakballen van aalscholvers uitgeplozen. In de slijmerige hoopjes onverteerde visresten, speurt hij naar otolieten, de keiharde gehoorbeentjes van de vissen die de aalscholver in kwestie heeft gegeten. Niet alleen de soort, ook de leeftijd van de prooi kan hij zo met zekerheid vaststellen. Op het IJsselmeer blijkt nu 70% van het voedsel van de aalscholvers te bestaan uit pos; zowel commercieel als recreatief een volstrekt oninteressante vis. Maar elders in het binnenwater ligt dat zeker anders, stelt Jan Kamman van Sportvisserij Nederland. "Uit de inventarisatiegegevens van 'Piscaria' zie je dat voor bijvoorbeeld de brasem een onmiskenbare deuk zit in de grootte klassen. Tot 10 centimeter ontwikkelt de populatie zich volgens het boekje. Tussen 10 en 34 centimeter zie je nauwelijks vissen en groter dan 34 centimeter zie je wel weer een restpopula-

Vooral in kleine, afgesloten wateren kan de visstand worden beïnvloed door aalscholvers.

tie. Voor de blankvoorn loopt die deuk in de populatie door tot 40 centimeter lengte. Blankvoorn is minder hoog dan brasem en kan dus langer worden doorgeslikt door de aalscholver.”

Meerdere mogelijke factoren

Van Eerden wil de aalscholvers niet meteen de schuld geven van die ‘deuk’. “De hamvraag voor die kleinere wateren waar het hier over gaat is natuurlijk: waar blijft die jonge vis nu eigenlijk, en hoe belangrijk is de aalscholver daarbij. Misschien moet je je zelfs afvragen of er geen dip in de geboorten zit. Een groot cohort volwassen blankvoorns en brasems kan de natuurlijke aanwas in zo’n afgesloten water immers heel effectief onderdrukken. Het is ook bekend dat vooral in de jongere jaarklassen van vissen een enorme natuurlijke sterfte optreedt. Dat kunnen parasieten zijn, voedselgebrek, slecht weer of predatoren zoals roofvis en watervogels. Het is niet erg waarschijnlijk dat er één factor is die de populatie van dergelijke plassen reguleert, zeker gezien de toch

lage dichtheid van bezoekende aalscholvers in vergelijking tot gebieden zoals het IJsselmeer. De paaiperiode is erg belangrijk, maar ook de opgroeimogelijkheden van de vislarven zijn vaak bepalend of er een nieuwe jaar-klasse kan opgroeien. Het zou interessant zijn om die gegevens eens goed uit te zoeken en naast de aalscholvergegevens te leggen.”

Rol van het beroep

De sterkste toename van de aalscholvers in Nederland dateert uit de jaren tachtig van de vorige eeuw. Van Eerden denkt dat die toename nota bene door de beroepsvissers op het IJsselmeer is geholpen. “De visserijdruk op het IJsselmeer is veel te hoog. Daardoor zijn grote, commercieel interessante vissen heel sterk bevestigd. Eerst snoekbaars, baars en aal, recent ook massaal brasem en blankvoorn. Wat overblijft is een overmaat aan kleinere vissen, zoals de pos, waar de aalscholvers van profiteren.” Kamman suggereert vervolgens dat de hoge visserijdruk op het IJsselmeer ook de verspreiding van de aalschol-

vers naar het diepere binnenland heeft gestimuleerd. Maar daarvoor vindt Van Eerden geen aanwijzingen. “De populatie op en rond het IJsselmeer is al jaren min of meer stabiel. Uit onderzoek met kleurringen op aalscholvers zien we ook nauwelijks ‘uitstraling’. Het is zelfs omgekeerd: het IJsselmeergebied is al jaren een ‘sink’ in de landelijke populatie, dat wil zeggen dat er meer vogels van buiten naar binnen komen dan omgekeerd”, stelt de onderzoeker op basis van zijn jaarlijkse gegevens.

Piek achter de rug

Kamman verwacht dat de grootste problemen met de aalscholvers hoe dan ook achter de rug zijn. “Door de afname van de hoeveelheid meststoffen in het water neemt de hoeveelheid plankton, en daarmee de hoeveelheid vis af. Dat zul je vroeg of laat moeten merken in de aantallen vispredatoren zoals aalscholvers. Maar tot die tijd zullen we blijven zoeken naar een duurzame oplossing voor de problemen van de hengelsportverenigingen.”